

Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye

One Youngster on Ageing World: Turkey

İsmail TUFAN

Dr., Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Görevlisi

ÖZET

21. yüzyıl Türkiye'sinin sosyodemografik yaşlanma en önemli konularından birisidir. Devlet İstatistik Enstitüsü 2000 verileri gelecek 20-30 yılda ülkemizdeki 20 milyon kişinin yaşlı kategorisine gireceğini ortaya koymaktadır.

Modernleşme süreci, göç, işsizlik, yüksek doğum oranı ve kadının çalışma yaşamına girmesinin sonuçlarıyla Türkiye dinamik bir yapıya sahiptir. Oldukça dinamik yapıya bağlı olarak hem gençlerin hem de yaşlıların yaşam tarzları, seçimleri değişkenlik göstermektedir.

Avrupa'nın en geç toplumu olan Türkiye 20-30 yıl gibi kısa bir sürede yaklaşık 40 milyon kişi yaşlı kategorisine girecektir. Bu nedenle bu sosyodemografik koşullara uygun tepkilerin verilmesi gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Yaşlanma, yaşlılık, sosyolojik yaşlanma

SUMMARY

Sociodemographical ageing is one of the most important phenomena of the 21st century concerning Turkey. The 2000 statistics of the State Statistical Institute, demonstrate the fact that in 20-30 years 20 million persons are going to belong to the category of the elderly.

Turkey has a dynamic structure through consequences of the process of modernity like urbanization, migration, unemployment, high rates of birth and increasing rates of working women which cannot be prevented. Due to this highly dynamic structure lifestyles and choices of lifestyles are changing both for the young and for the ageing people.

In Turkey, which owns the youngest society of Europe, a huge mass of approximately 40 million, is going to be ageing or elderly in a short period of time like 20-30 years. Therefore appropriate reactions must be given to these sociodemographical conditions.

Key Words: Ageing, elderly, sociological ageing

BÖLÜM I

GİRİŞ

Şimdiye kadar Türkiye'de gençlerin ön planda tutulduğu bir siyaset izlendi ve yaşlanan bir toplum olduğumuz gözardı edildi. Oysa en azından 1983 yılında Avusturya'nın Viyana kentinde yapılan Birleşmiş Milletler Toplantısı'ndan beri, özellikle gelişmekte olan ülke toplumlarının, endüstrileşmiş toplumlardan daha büyük bir hızla yaşlandıkları bilinmektedir. Türkiye'de sosyodemografik yaşlanma, yeni girdiğimiz 21. yüzyılda kendisinden çok söz ettirecektir. Bu çalışma yakın geleceğimizin yaşlı insanının genel durumu üzerine kısaca bilgi vermek ve yaşlanan toplum olarak, gelecekte bizleri

bekleyen sosyolojik problemlere dikkat çekmek ve çözüm önerileri getirmek istemektedir.

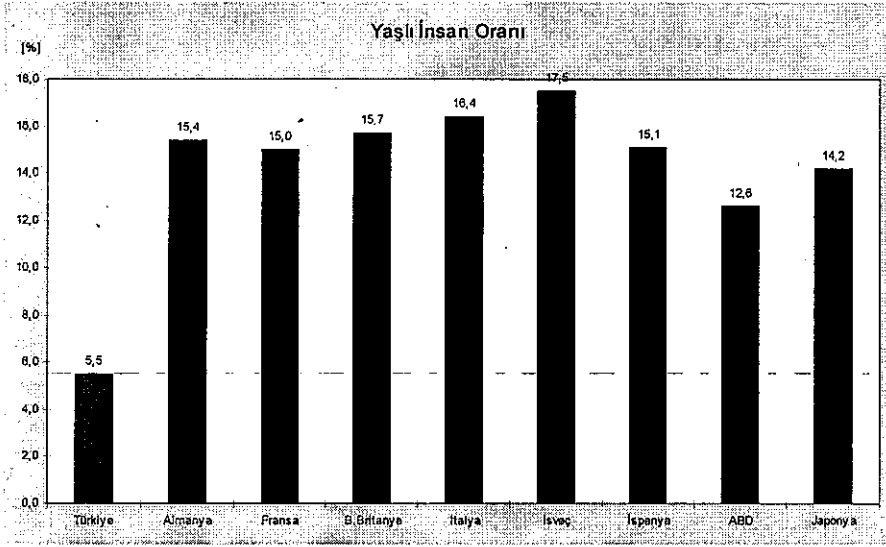
Türkiye'de hızlı bir kentleşme ve iç göç hareketlerinin yanı sıra, işsizlik, doğum oranlarının gerilemesi, okur-yazar sayısındaki artış, ortalama yaşam süresinin uzaması, çalışan kadın sayısının artması gibi sosyolojik olgular ülkemizdeki yaşam biçimlerinin ve yaşam biçimi tercihlerinin değişmesine yol açmaktadır. Avrupa'nın en genç toplumuna sahip olan Türkiye'de yaklaşık 40 milyonluk büyük bir kitle 20-30 yıl gibi kısa bir süre sonra yaşlı kategorisinde yer alacaktır. Son bir asır içinde, Avusturyalı gerontolog Rosenmayr'ın deyimiyile "ölümün genç çehresi", bir hayli yaşlanmıştır. Yirminci yüzyılın başlarında 40 yaşın altında olan ortalama yaşam süresi, günümüzün gelişmiş toplumlarında 80 yılın üzerine çıkmıştır. Bilim adamları bir gelecekte 110, 120 ya da 130 yaşına kadar yaşamının bir istisna olmayacağını müjdesini verirken, diğer taraftan da yaşlılıkta yaşam kalitesinin nasıl korunabileceğine kafa yormaktadır. Çünkü yaşlılık hala hastalık ve bakıma muhtaçlık, fakirlik ve bağımlılık anlamına da gelmektedir. Alman gerontolog Ursula Lehr'in dediği gibi önemli olan "ne kadar değil, nasıl" yaşandığıdır ve bugün yaşlanmakta olan insanlarımızın en fazla cevap aradıkları soru budur.

Çağımızın en büyük toplumsal sorunu olarak kabul edilen ve 20. yüzyıla damgasını vuran sosyodemografik yaşlanma fenomenini, endüstri ülkesi olmaya aday her ülke dikkate almak zorundadır. Sayıları giderek artan

yaşlıların emekli maaşlarının, yaşlılıkta ortaya çıkma olasılığı artan yaşlılık sorunlarının ve bakıma muhtaçlığın sosyal devlet tarafından karşılanabilmesi için yapılması gereken ilk iş, Türk toplumunun büyük bir hızla yaşlandığını görmek ve bunlara karşı zamanında uygun önlemler alarak, ülkemizin ve insanımızın geleceğinin güvencesini sağlamak ve vatandaşlarımızın gelecekle ilgili kaygılarını asgari düzeye indirmektir.

Yaşlılarımızın değişen yaşam biçimlerini ve bu konudaki tercih ve beklentilerine ilişkin mevcut bilgileri ve verileri değerlendirmek, bu değerlendirmeden yola çıkarak tanımlanacak olan farklı yaşam biçimi kategorilerinde yer alan bugünün yaşlılarının, yaşlı yakınlarının ve yarının yaşlılarının yaşam biçimlerini, yaşam biçimi konusundaki beklentilerini ve tercihlerini ve bütün bu süreçleri daha iyi anlamamıza yardımcı olmak için hazırlanan bu çalışma, yaşlanma fenomeniyle ilgili sorunları tespit etmekle kalmayıp, çözüm önerileri de getirmektedir.

Türkiye, sadece geleceğin yaşlı Avrupalı'sının bir tatil beldesi olarak kalmamalıdır. Aynı zamanda yaşlanmakta olan kendi insanlarımızın da bu *cennette* refah içinde mutlu bir yaşam sürebildiği ülke olarak anılmalıdır. Bugünkü durumumuza bakarak, karamsarlığa kapılanlara, her toplumun vizyonlara ihtiyacı olduğunu, çünkü geriden gelen kuşakların da bir geleceğe sahip olması gerektiğini hatırlatmak gerekir. Eğer vizyon vahaları kuruyacak olursa, işte o zaman ülkede bayağılık ve çaresizlik çölü giderek yaygınlaşır.

Şekil -0-1: Türkiye ve başka ülkelerdeki yaşlı oranlarını gördüğümüz bu grafik, bize şimdilik rahat bir nefes alıyor: Ama buna aldanmayalım. Çünkü Türk toplumu hızla yaşıyor. (Kaynak: Lehr, U. (1996): *Psychologie des Alterns*, 1. Aufl. 1972. Quelle & Meyer: Wiesbaden.).

Endüstrileşirken "Grileşen" Türkiye'yi Bekleyen Sorunlar

Endüstrileşme sürecini henüz tamamlamamış olan ülke toplumlarının hepsi "gençtir", yani nüfusları büyük ölçüde gençlerden meydana gelirken, yaşlı kesimin oranı çok düşüktür. Aynı zamanda "endüstri ülkeleri birliği" olarak da tanımlayabileceğimiz Avrupa, daha şimdiden yaşlanmıştır, buna karşın Türkiye *Avrupa'nın delikanlısıdır!* Ama sosyodemografik yaşlanma gelmeden önce her toplum önce gençleşir.

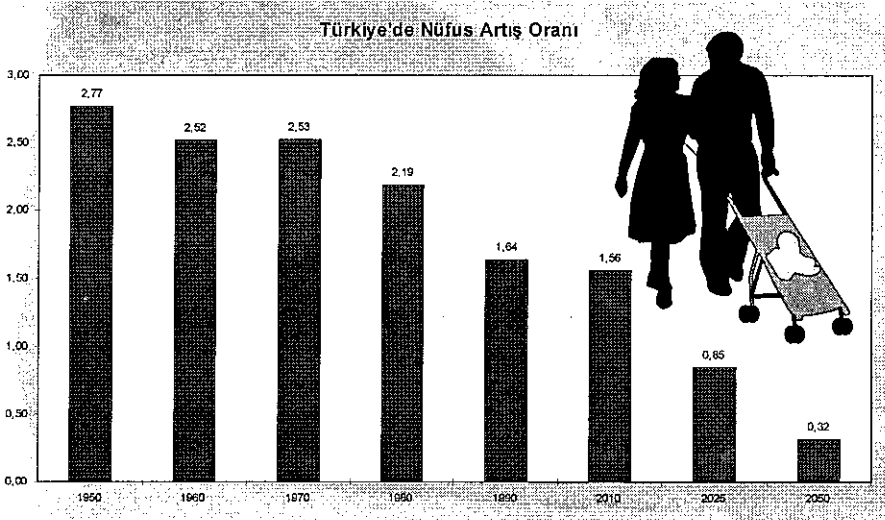
Almanya'nın önde gelen gerontologları arasında gösterilen Ursula Lehr (1983) "*Doğumdan itibaren elinde yaşlanmaktan başka bir alternatifi bulunmayan insana karşın, bir toplum, doğum ve ölüm oranlarına bağlı olarak hem yaşlanabilir hem de gençleşebilir. Doğum oranının yükselmesi toplumun*

gençleşmesi; doğum oranının gerilemesiyle toplumun giderek yaşlanması demektir" diyor. Bilindiği gibi endüstri ülkelerinde doğum oranlarındaki güçlü düşüş, her türlü devlet teşvik ve desteğine rağmen önlenemiyor. Bunun başlıca sebebi yaşam biçimlerinin, yaşam biçimi konusundaki beklentilerin ve tercihlerin güçlü bir şekilde farklılaşmasıdır. Türkiye, cumhuriyetin ilanıyla birlikte, diğer ülkelere de örnek teşkil edecek bir atılım ve modernleşme hamlesini gerçekleştirmiş ve amacı 21. yüzyılda bu sürece ivme kazandırarak yoluna devam etmektedir. Böyle bir süreç içinde yer alan Türk toplumu, önlenmesi imkansız bir şekilde yaşlanmaktadır. "Delikanlılık" dönemini geride bırakmaya hazırlanan ve endüstrileşirken "grileşen" ülkemizde, gelecek 20-30 yıl içinde gözle görünür bir düzeye ulaşacak olan

sosyodemografik sorunların üstesinden gelebilmemiz için, onları bugünden başlayarak masaya yatırmamız gerekir.

Türkiye dışında, diğer sekiz endüstri ülkesinin nüfuslarındaki yaşlı insan oranlarını da topluca gördüğümüz yukarıdaki grafikte göze batan tek sütun, ilk sırada yer alan Türkiye'dir. Ama endüstrileşme süreci koşullarına bağlı olarak değişen toplumsal değer ve normların yarattığı en önemli yan etki, toplumsal yaşlanma fenomenidir. Tersinmez bir süreç olduğu bütün bilim adamlarınca kabul edilen, kültürel niteliklerden bağımsız olarak oluşan sosyodemografik koşulların yarattığı bu durum, bugün endüstri ülkelerinin bir problemidir, yarın ise bizim problemimiz olacaktır. Çünkü "Endüstrileşme ve kentleşmenin başlamasıyla birlikte eğitim zorunluluğu yürürlüğe konur ve buna bağlı olarak toplumsal değer ve

normların modernleşme süreci başlar, toplum sekülerleşir, bir başka ifadeyle bireyin, devletin ve toplumsal grupların dini kurumlardan, örneğin kilise, cami, sinagog vs., uzaklaşması durumu gerçekleşir. Tıp alanındaki gelişme ve imkanların çoğalması sonucunda ölüm oranları düşer. Aynı anda ya da bundan kısa bir süre sonra doğum oranlarında gerileme baş gösterir. Çünkü çocukların ekonomik değeri, ebeveynin nazarında azalır. Devletin eğitim sistemiyle eğitilen her çocuk, yaşlılık ve hastalıkta, artık ailenin güvencesi açısından gerekli değildir. Çocukların çalıştırılmasına getirilen yasakla birlikte, artık çocuk aile gelirin de katkıda bulunamaz. Buna karşın aile açısından hem zaman hem de maddi masrafa yol açar; özellikle hem anne hem de baba çalışmak isterse ya da çalışmak zorundaysa!" (Höhn 1996).

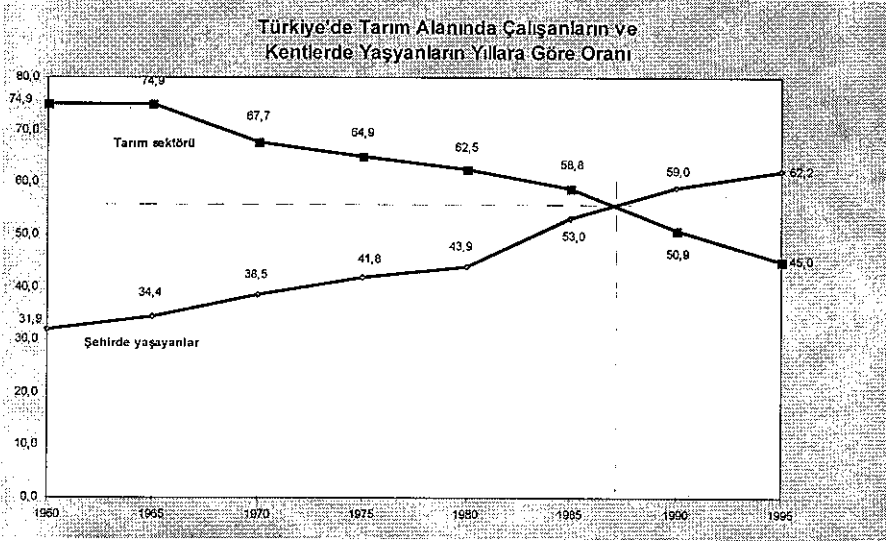
Şekil-0-2: Türkiye'de nüfus artış oranlarındaki sürekli gerileme (Kaynak: DİE 2001).

Yukarıdaki grafikten Türkiye'nin 1950 ve 2050 yılları arasındaki gerçek rakamlara ve varsayım hesaplarına dayanan nüfus artış hızındaki azalma görülmektedir. 1950 yılından başlayarak bugüne dek sürekli olarak gerileme gösteren, ama özellikle 2010 yılından 2025 yılına gelinceye kadar geçecek olan 15 yıl gibi kısa bir süre içinde çok daha güçlü bir düşüşe geçeceği kesin olan ve onu takip edecek olan 25 yıl içinde de gerileme göstererek, 2050 yılına gelindiğinde en alt düzeyde dengeye oturacak olan nüfus artış hızındaki bu radikal azalış, Türk toplumunun büyük bir hızla yaşlandığını gösteren en önemli verilerden biridir.

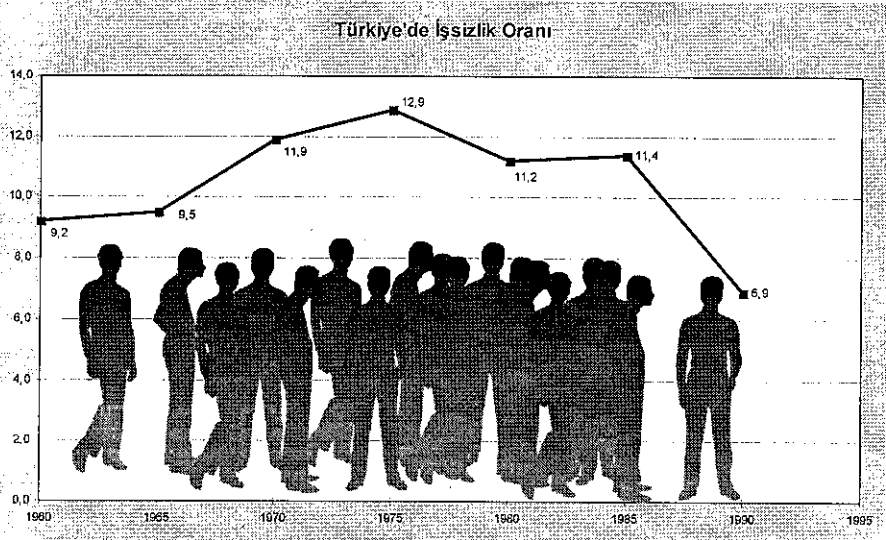
Gelişen bütün ülkelerin ortak problemlerinden biri olan kentleşme hareketinin Türkiye'de büyük bir hızla devam ettiğini gösteren aşağıdaki grafik, sosyodemografik değişimlerin en önemli göstergelerinden biridir ve sadece nüfustaki yaşlı insan oranının arttığına değil, aynı zamanda yaşlı insan dağılımındaki bölgesel dengelerin bozulduğuna da işaret etmektedir. 1995 yılı verilerine göre toplam nüfus içinde tarım alanında çalışanların oranı %45 iken, kentlerde yaşayanların oranı %62'nin üzerindedir (Schulz-Nieswandt 2000). 1960 yılından başlayarak, tarım sektöründe çalışanların oranı giderek gerilemiş, buna karşın kentlerde yaşayanların oranı artış göstermiştir. Köyden kente doğru gelişen göç hareketine katılan milyonlarca insanımızın çoğunluğu gençlerden meydana gelirken, göçe katılmayan yaşlılardan ötürü, kırsal bölge nüfusu içinde yaşlı insan oranı, doğum ve ölüm sayılarından bağımsız olarak artmaktadır. Diğer taraf-

tan bu gelişmeler, sosyobiolojik nedenlere dayalı olarak da kırsal bölgelerimizde doğum oranlarının düşmesine yol açmaktadır. Köyden kente gelen gençler, kent yaşamının sosyoekonomik koşullarına uyum sağlayarak, kırsal bölgeye özgü büyük aile yapısından giderek uzaklaşmakta ve küçük aile yapısına doğru bir geçiş yapmaktadır. Böylece ülkeyi göç hareketleri, farklı ama birbiriyle bağlantılı nedenlerden ötürü, hem kentlerin hem de kırsal bölgelerin nüfusunda yaşlı insan oranının hızla artmasına neden olmaktadır.

Türkiye nüfusunun %60'ını 30 yaşın altındaki insanlar meydana getirmektedir (DİE 2000). Yani ülkemizde yaklaşık 40 milyon genç yaşamaktadır ve bunların en büyük problemi işsizliktir. *"İşsizliğin yaşlanma sorunuyla sanki hiçbir ilgisi yokmuş gibi görünür. Ama fakirlik fenomeni o kadar güçlüdür ki, yaşam analizlerinde, işsizlik katsayılarının mutlaka dikkate alınmaları gerekir. İşsizlik ve fakirlik, yaşlanma fenomeniyle ilgili analizlerin daima kapsamı içinde yer alır. Çoğunlukla yaşlıların sosyal ilişki ağı, bu problemden etkilenir. İşsizlik verilerinin güvenilirliği şüphelidir, ama işsizlik Türkiye'nin en belirgin problemidir. Ekonomik gelişmelerdeki problemlerden ötürü, işsizlik sayılarının resmi rakamların üzerinde olması gerektiği dikkate alınmalıdır. Resmi olmayan tahminlere göre işsizlik ve kısa vardiye çalışanların oranı 1994, 1995 ve 1996 yılları için % 20 ile 18 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Özellikle kısa vardiye, Türkiye'nin gelişim karakterinin bir göstergesidir"* (Schulz-Nieswandt 2000).

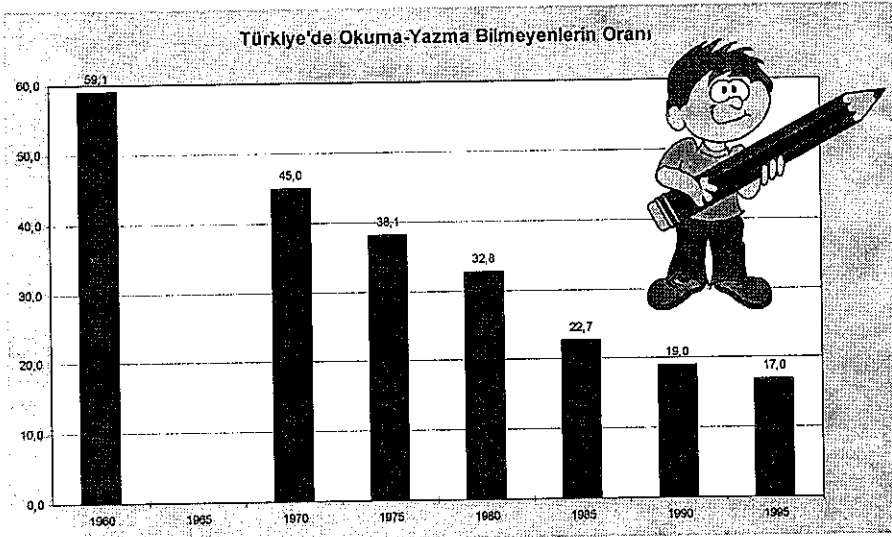
Şekil-0-3: Türkiye'de kentleşme hareketi: Tarım alanında çalışanların oranı giderek azalırken, kentlerde yaşayanların oranı artıyor (Kaynak: Schulz-Nieswandt, F. (2000): Altern in der Türkei: modernisierungstheoretische Perspektiven zum Kontextwandel des Alterns in Übergangsgesellschaften. Eurotrans Verlag: Weiden, Regensburg).

Şekil -0-4: Ülkemizde 40 milyon genç ve çoğunluğu işsiz insan yaşıyor. (Kaynak: Schulz-Nieswandt, F. (2000): Altern in der Türkei: modernisierungstheoretische Perspektiven zum Kontextwandel des Alterns in Übergangsgesellschaften. Eurotrans Verlag: Weiden, Regensburg).

Gerontolojik araştırmalardan çıkan sonuçlar, eğitim düzeyi yükseldikçe yaşlanma sürecinin daha olumlu bir gidişat gösterdiğini kesin olarak kanıtlamışlardır. 1960 yılında nüfusunun %59,1'i okuma yazma bilmeyenlerden meydana gelen Türkiye'de, bu rakamın %17'e inmiş olması sevindirici olduğu kadar zcdr. Batı toplumlarında okur-yazarlık oranı %100'e yaklaşırken, bizim ülkemizde bu seviyenin %80 civarında

oluşu, yaklaşık 11 milyonluk eğitimsiz bir insan kitlesine sahip olduğu anlamına gelmektedir ve bu insanların muhtemelen çoğunluğu orta yaş ve üzerindekilerden oluşmaktadır. Yirmi yıl sonra 11 milyon okuma yazma bilmeyen bir yaşlı kitlesinin yaşlanma ve yaşlılık açısından ifade ettiği anlam şudur: Daha fazla bakım ve yardım hizmetlerine, daha fazla sosyal hizmete, daha fazla uzman personele ihtiyaımız olacaktır.

şekil-0-5: Türkiye'de 1960 yılında %60 civarında olan cehalet oranı (okur-yazar olmama), bugün %17'ye düştü diye sevinebilir, ama bunun ağdaş ve uygar bir topluma yaşamadığını da kabullenmeliyiz. Türkiye'de eğitime ağırlık verilmesine hakiki bir gerekçe olan bu rakamın, en kısa zamanda hızla aşağıya çekilmesiyle, insanların daha iyi bir yaşlanma süreci geirmelelerine de yardımcı olabiliriz. Hem daha ağdaş bir toplum hem daha iyi bir Türkiye için, eğitim en temel gereksinimlerden biridir (Kaynak: Schulz-Nieswandt, F. (2000): Altern in der Türkei: modernisierungstheoretische Perspektiven zum Kontextwandel des Alters in bergangsgesellschaften. Eurotrans Verlag: Weiden, Regensburg).

Gerontoloji alanında yaptığı araştırmalarla tanınan Alman Sosyolog Martin Kohli (2000), "Toplumsal yaşlanma, bir ülkede meydana gelecek olan her türlü sosyal değişime derin bir etki yapar" derken, amacı kötü bir kehanette bulunmak değildir. Tam tersine bilimsel temellere dayanan bu sözleriyle ileriye doğru giden

ye doğru giden yola ışık tutmaktadır. Tabii ki insanlık tarihi hiçbir zaman önceden kesin bir şekilde hesaplanabilen ekonomik, sosyal ve kültürel bir sürec olmamıştır. Bu yüzden sosyal değişimler üzerine fikir yürütürken, daima bilimsel varsayımlardan hareket etmek zorundayız ve varsayımların doğruluk derecesi-

nin yüksek olması için, bilimsel araştırmalardan elde edilen verilere sahip olmalıyız. Sosyolojik her olgunun hem "tasarlanan" hem de "tasarlayıcı" (Rosenmayr 1998) bir süreç olduğunu unutmadan, geleceğimiz üzerine tasarılarımızı en iyi şekilde yaparak, bu sürecin tasarlayıcı özelliğinden kaynaklanabilecek, kontrol ve idaresi mümkün olmayan olumsuz etkilerini asgariye indirmeliyiz.

Bugün bizim ülkemizde geçimini çok zor koşullar altında sağlamaya çalışan büyük bir genç insan kitlesi, özellikle sosyoekonomik yaşam koşullarından kaynaklanan kötü bir yaşlanma süreci geçirmekte ve bu durum onların bedensel ve ruhsal sağlığını giderek bozmaktadır. Diğer taraftan modernleşme sürecine bağlı olarak yaşam biçimleri ve yaşam beklentileri değişime uğrayan bu insanların hangi beklenti ve tercihlere sahip oldukları konusunda, elimizde hiçbir bilgi yoktur. Türkiye nüfusunda %5,5 civarında olan yaşlı oranı (Schulz-Nieswandt 2000), yukarıya doğru güçlü bir hamle yaparak, önümüzdeki 20 yıl içinde %20'lere ulaşacaktır. Onu takip edecek olan yıllarda da bu artış devam edecek ve 2050 yılına varıldığında 0-14 yaş grubundaki insan sayısı ile 65 yaşın üzerindeki insanların sayısı eşitlenecektir.

Beklentileri, tercihleri, kuşaklar arasındaki ilişkileri, uyumları, çelişkileri üzerine derin bir bilgiye sahip olmadığımız insanımızın yirmi yıl sonraki durumunu önceden görebilme imkanlarından yoksunuz. Elimizdeki kıt bilgilerden yola çıkılarak, bugünkü yaşlılarımızın az bir bölümünün kuruluşlarda, önemli bir bölümünün yalnız ve yine küçümsenmeyecek kadar büyük bir bölümününse yetişkin ço-

cuklarıyla birlikte yaşadıklarını söyleyebiliyoruz. Bir taraftan doğum oranları hızla gerilerken, diğer taraftan ortalama yaşam süresi giderek uzayacağı için, Türkiye'nin nüfusu daha belli bir süre artmaya devam edecektir. Bugün sadece yaklaşık 3,5 milyon civarında olan yaşlı sayısı, yakın bir gelecekte 100 milyon insanın yaşayacağı Türkiye'de, en azından 20 milyona fırlayacaktır. Sadece 65 yaş ve üzerindeki insanların değil, aynı zamanda 80 yaşın üzerindeki insanların da artmasıyla, sağlık sektörüne yapılan harcamalarda güçlü bir artış meydana gelecektir. Almanya'da yapılan bir araştırma 60-70 yaş grubu içinde bakıma muhtaçlık oranının sadece %0,9 civarında olduğunu, buna karşın 70-80 yaş grubunda %8,2'ye ulaştığını göstermiştir. Bu da %900'ün üzerindeki bir artıştır (Thomae et. al. 1987). Bu yüzden

- Tedavi ve terapi hizmetleri
- İlaç giderleri
- Yardım ve bakım hizmetleri
- Hastane giderleri
- Para ve eşya yardımı

gibi büyük bir bütçe gerektiren giderlerin nasıl karşılanacağı sorusunun cevabını şimdiden aramaya başlamak zorundayız. Ayrıca emeklilik maaşlarının karşılanmasında da çok büyük problemlerin yaşanacağına kesin gözüyle bakılmalıdır. Günümüzün endüstri ülkelerinde sırf bu yüzden *kuşaklar arası bir çatışmanın* başlamak üzere olduğunu iddia edenler bile vardır. Eğer Almanya, ABD veya İngiltere gibi dünyanın en zengin ülkelerinin gazeteleri, yılda birkaç köpek mamasıyla beslenen yaşlılardan söz ediyorlarsa, her halde bu örnek bile toplumsal yaşlanmanın hangi boyutlara varabildiğini

idrak etmemiz için yeterli ve bir an önce önlemler üzerine düşünmemiz için yeterli bir gerektir.

Dünyanın en zengin ülkelerini bile sarsan toplumsal yaşlanma fenomenine hazırlıklı mıyız? Yirmi otuz yıl içinde kendisini iyice hissettirecek olan sosyodemografik yaşlanma dalgasına dayanabilmemiz için neler yaptık, neler yapıyoruz ve daha neler yapmalıyız? Doğumdan ölüme dek süren yaşlanma sürecine nasıl olumlu yönde etki edebiliriz? Büyük bir genç kitleye sahip olma avantajımızı nasıl kullanabiliriz? Kullanamazsak içinden çıkılmaz hangi problemlerle karşılaşabiliriz? Bunun yanı sıra, bugünün yaşlısı ve yaşlı yakınlarına yardım elini uzatabileceğimiz hangi imkanlara sahibiz? Yaşlılıkta cinsiyet farklılığı, hangi sosyoekonomik ve sosyopsikolojik sorunlar yaratır ve bunlar hangi yeni problemlerin doğmasına yol açabilir?

Cevapları bizim ülkemiz için hala bir sır teşkil eden bu sorulardan anlaşıldığı gibi sosyodemografik yaşlanma dediğimiz olay birey, toplum ve devlet açısından hem çok karmaşık hem de çok boyutlu bir fenomendir ve gerontolojik araştırma yöntemlerine başvurulmadan anlaşılması ve karşı önlemler alınması mümkün değildir.

Türk Toplumunun Yaşlandığını Gösteren Başka Kanıtlar Var mı?

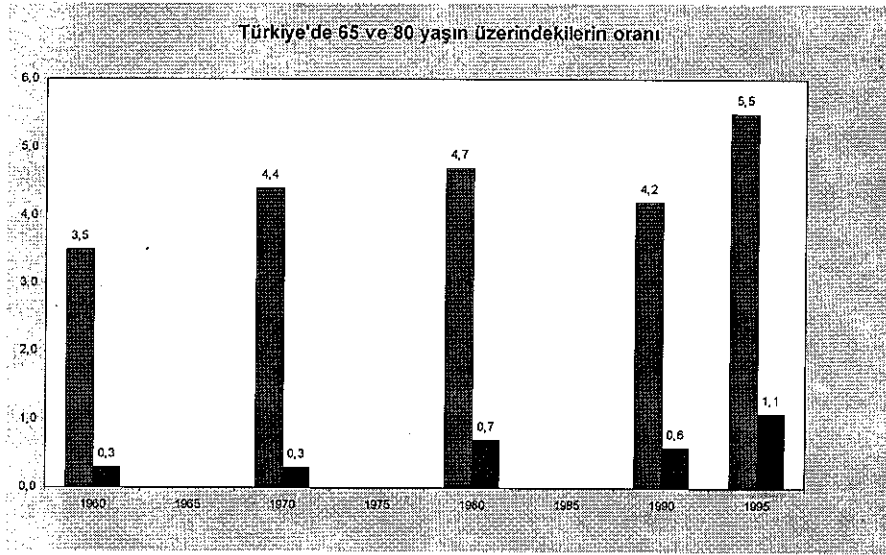
Her ne kadar Türkiye'de gerontolojik alanda şimdiye kadar bilimsel hiçbir araştırma yapılmamış olsa bile, Türk toplumunun hızla yaşlandığını dolaylı yoldan gösteren bazı bilgiler mevcuttur. İlk bakışta belli olmasa da aşağıdaki grafik toplumumuzun hızla yaşlandığını da göstermektedir. 1960 ile 1995 yılları arasında,

65 ve 80 yaşın üzerindeki insanların nüfus içindeki artış oranlarını gösteren bu grafikten, 1960 yılında yaşı 65'in üzerinde olan insanların %3,5'lük bir orana sahip oldukları, bugün ise bu oranın %5,5'a ulaştığı görülmektedir. 80 yaş ve üzerindekiilerin oranı ise aynı dönem içinde %0,3'ten %1,1'e yükselmiştir. Böylece 35 yıl içinde toplam nüfus bağlamında, yaşı 65'in üzerindekiilerde %2'lik ve yaşı 80'nin üzerindekiilerde ise sadece %0,8'lik bir artış meydana gelmiştir. Toplumumuzun yaşlandığını kanıtlamak için pek de ikna edici olmayan bu rakamları, başka bir perspektiften ele alınca, durumun ne kadar vahim olduğu anlaşılır. Bu kez toplam nüfusu değil, yaş grupları temel alınarak, meydana gelen oran artışının ne kadar olduğunu tespit edelim:

1960 ile 1995 yıllarını karşılaştıracak olursak, acaba 35 yıl içinde 65 yaş ve üzerindekiilerin oranı kendi içinde ne kadarlık bir artış gösterdi? İşte bu soru Türk toplumu açısından ortaya tamamen farklı bir görüntü çıkarmaktadır. Basit orantı hesapları yaparak 1960 yılında %3,5 olan ve 1995'te %5,5'a ulaşan 65 yaş ve üzerindeki insanların %57'lik bir artış meydana geldiğini görürüz. Aynı soruyu 80 ve üzerindekiiler için sordumuz zaman, bizi hiç tedirgin etmeyen %0,8'lik artışın, yeni perspektiften bakınca ürkütücü bir boyuta sahip olduğunu tespit ederiz. 35 yıl içinde 80 yaş ve üzerindekiilerin kendi içinde %266'lık bir artış göstermiş olması, henüz göze batmayan toplumsal yaşlanmanın ne kadar sessiz ve hızlı geliştiğini böylece görmüş oluruz. Bu yüzden Türkiye'de

gerontoloji alanında atılacak olan her adım, bu perspektif içinde düşünülmeli ve Türkiye'nin gelecekle ilgili planlarını alt üst edebilecek bu

"gizli" düşmana karşı savunma mekanizmaları bir an önce hareket geçirilmelidir.

Şekil-0-6: Türkiye'de 65 ve 80 yaşın üzerindeki insanların 1960 ile 1995 yılları arasında toplam nüfus içindeki oranları (Kaynak: Schulz-Nieswandt, F. (2000): *Altern in der Türkei: modernisierungstheoretische Perspektiven* Eurotrans Verlag: Weiden, Regensburg).

BÖLÜM 2

L.SIMMON'SUN MODERNLEŞME TEORİSİNİN TÜRK TOPLUMUNDA YAŞLANMA SÜREÇLERİNE ETKİLERİ

Gelişen her toplumda olduğu gibi Türkiyemiz de, sosyodemografik değişim süreci içinde giderek tipik bir endüstri toplumu haline gelecektir. Simmons'un «*The role of the aged in primitive Society*» adı altında yaptığı bir araştırma "*Modernleşme Teorisi'nin de temelini oluşturur*" (Schulz-Nieswandt 2000). Bu teori iki önemli nokta ile özetlenebilir:

- Modernleşme sürecine giren bir toplumda, yaşlılar ellerinde tuttıkları bilgi tekelerini gençlere kaptırırlar.
- Statü kaybına uğralar.

Thomae ve Maddox (1982) yaşlanma ve yaşlılığın, genel kanının tersine, her türlü yetenek ve becerinin kaybı anlamına gelmediğini göstermişlerdir. Lehr (1996) *yaşlanmanın psikolojisini* incelerken, yaşlılığın ruhsal ve zihinsel yönden kısmen bir gerileme süreci olduğunu, ama diğer taraftan her insanın, bu süreç içinde gelişme gösterebileceği yaşam alanlarının bulunduğu dikkat çekmektedir. Özellikle eğitim düzeyinin, sağlık durumunun, konut ve çevre koşullarının ve ekonomik durumunun yaşlanma sürecine olumlu ya da olumsuz etki yapabilen faktörler olduğunu belirtmektedir. *Yaşlanmanın sosyolojisi* üzerinde duran Tews (1971), *aktif yaşlanmanın* en önemli savunularından biridir. Ama bazı araştır-

macıların yaşlanma süreci içinde ortaya çıkan olumsuzlukları gözardı ederek, yaşlanmanın daima pozitif yönlerini vurgulamaları, eleştirilere yol açmaktadır. Berlin Max-Planck-Enstitüsü Eğitim Araştırmaları Bölümü Direktörü ve Gerontolog Paul B. Baltes (1996) *yaşlılığın geleceğiyle* ilgili düşüncelerini açıklarken, endüstri ülkelerinde yaşam standardının, sosyal, tıbbi ve ekonomik imkanların giderek daha da iyi olacağını, ama buna rağmen yaşlılığın ileri safhalarında bağımlılık riskinin hala çok yüksek olacağını vurgulamaktadır. Bu yüzden yaşlılığı "yas tülüne bürünmüş umut" olarak tanımlamaktadır. Yas tülüne bürünmüş bu fenomenin araştırma süreçleri ve araştırmaların içerikleri, karmaşık ve uzmanlık gerektiren ve farklı disiplinlerle yakından ilişkilidir.

Yaşlanma ve Yaşlılık süreçlerinin detaylıca incelenmesinde boyutsal araştırmaların, hem uzun bir süreye gereksinimi vardır, hem de bu süreçte toplanan bol miktardaki verilerin düzenlenmesi ve analizlerinin yapılması gerekir. Yaşlanma süreciyle ilgili bugün elimizde bulunan bilgilerin çoğu, boyutsal araştırmalardan elde edilmişlerdir. Yaşlanma sürecinin etraflıca araştırıldığı çalışmalardan biri olarak gerontoloji alanında haklı bir üne sahip olan ve 15 yıl süren Bonn Boyutsal Yaşlanma Araştırması, kısa adıyla BOLSA (Lehr & Thomae 1987), şimdiye kadar bu araştırmada yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili anlatılanların doğruluğunu kanıtlayan çeşitli bulgulara ulaşılmasını sağlarken, diğer taraftan yaşlılık, yaşlanma ve yaşlı insan hakkındaki birçok düşüncenin yanlış olduklarını da görmemize yardımcı olmuştur. Birçok kesitsel araştırmalardan elde

edilen bilgilerin yanlış oldukları da, boyutsal araştırmalar sayesinde kanıtlanmıştır. Örneğin en az BOLSA kadar tanınmış diğer bir boyutsal araştırma olan *Baltimore Boyutsal Araştırması*'ndan (BLSA) çıkan şu önemli sonuca, kesitsel araştırmalarla erişilebilmenin imkanı yoktu: "Yaşlanma, büyük ölçüde *indivüel bir süreçtir. Kesitsel araştırmalar, fizyolojik birçok değişkende belirgin bir gerileme meydana geldiğini gösteriyor olsa bile, bireyler arasında bu açıdan çok büyük farklar bulunmaktadır. Bazı değişkenler ele alındığı takdirde görülmektedir ki, 80 yaşındaki insanlar ortalama elli yaşındakiyle aynı randımanı getirebilmektedirler. Yaşlanma, büyük ölçüde spesifik bir süreçtir; sadece tüm birey için değil, aynı zamanda o bireyin farklı organ sistemleri için de geçerlidir*" (Shock, Greulich, Andres, Arenberg, Costa, Lakatta ve Tobin 1984). Yani sosyal, psikolojik ve ekonomik koşullar ne kadar iyi olursa, eğitim düzeyi ne kadar yüksekse, sosyal statüsü, mesleği, aile ve toplumda üstlendiği rolleri ya da yaşlılığın getirdiği rol kayıplarının oluşturduğu boşluğu doldurma imkanları ve daha nice faktörler, bir insanın sadece ne kadar değil, aynı zaman nasıl yaşlandığını da belirlemektedir. Bu yüzden günümüzün toplumsal koşulları altında, bizim insanımızın iyi bir yaşlanma süreci geçirdiğini söylememiz gerçekçi olmaz. Bu da yakın bir gelecekte karşımıza sadece sosyal değil, aynı zamanda yaşlılıktan kaynaklanan psikolojik hastalıkların artacağı anlamına gelmektedir.

Bunlar arasında *biyografik travma* olarak adlandırılan olayların da geleceğin Türk yaşlıları arasında, bugünden daha fazla olacağı varsayı-

mından hareket edilmelidir. Biyografi ile ruhsal sağlık arasındaki güçlü ilişkiyi kanıtlayan çok sayıda gerontolojik araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan ortaya çıkan en önemli sonuç, çocukluk ve gençlik çağına ait biyografik koşulların, yaşlılığa olan olumlu ya da olumsuz etkileridir. Çocukluk ve gençlik yıllarındaki travmalardan hangilerinin, yaşlılığın zor bir yaşam safhası olmasına yol açtığı da araştırılmıştır. Bunlar arasında fakirlik, çocuk yaşta ağır işlerde çalışmak, serbest zaman kıtlığı, erken yaşta ve aşırı şekilde ailenin sorumluluğunu üstlenmek, sağlığın insan yaşamını kısıtlayacak derecede bozulması, sakatlık, ağır ve uzun süreli hastalıklar ve aile üyelerinin beklenmedik ölümü de bulunmaktadır (Schneider et. al. 1998). Bu travmatik olayların ülkemizin güncel sorunları arasında olduğu kesindir, örneğin son yıllarda yaşanan deprem felaketlerinde binlerce çocuk ve genç insanımız yakın çevresindeki insanları kaybetmiştir, son yirmi yılda meydana gelen terör olaylarında şehit verdiğimiz insanların geride kalan çocukları ve onların genç yaşta dul kalan eşleri, her yıl binlerce trafik kazasına kurban verilen insanların çocuk ve eşleri, ama aynı zamanda çocuk yaşta simit, mendil, ciklet satarak, bir yerde çirak olarak çalıştırılan yüz binlerce çocuk, gecekondu semtlerinde oturan milyonlarca insanımızın biyografik travmaları, onların yaşlılığının da sorunlu geçeceğinin sinyallerini vermektedir. Türkiye'nin 20-30 yıl sonraki istatistikleri arasında yaşlılık depresyonlarının ve yaşlılık intiharlarının yüksek olacağına kesin gözüyle bakılmalıdır. Çocuk ve gençlik yıllarında edinilen travmatik tecrübeler ileri yaşlarda in-

sanı depresif yapmaktadır ve yaşlı, kendisini toplumdan geri çekerek izolasyona sürüklenmektedir. (Kruse & Schmidt 1994). Epidemiyolojik ve klinik gözlemlerden elde edilen sonuçlar, bu tür travmaların, yaşlılıkta psikosomatik ve fonksiyonel hastalıklara, depresyona yol açtıklarını, ağrı kesici ve sakinleştirici ilaç kullanımının yaşlılar arasında yoğunlaştığını ortaya da koymuştur (Blazer 1980, Cooper & Sosna 1983, Dilling 1984, Heuft 1994).

Şimdiye kadar yaşlanmaktan, yaşlı insandan ve araştırmalardan elde bir takım bulgulardan söz ederken, sessiz sedasız yaşlanmanın ne ve yaşlının kim olduğunun bilindiğini kabul ettik. Oysa bilim adamları hala yaşlanmanın kesin bir tanımını yapmış değillerdir. Yaşlanmanın tanımı yapılamayınca, yaşlının da kim olduğunu kesin bir şekilde belirlemek mümkün değildir. Elimizde yaşlanmayla ilgili birçok teori vardır. Bunlardan en önemli olarak kabul edilen üçüne, *Defisit (Eksilme)*, *Disengagement (İlgisizlik)* ve *Aktivite (Etkinlik)* teorilerine yer vermeden önce yaşlı insanın kimliği ve yaşlanmanın ne olduğu üzerinde durmamız gerekecektir.

Bir insanın yaşıyla, yaşlılığının belirlenmesi mümkün değildir. Doğum tarihinin sadece bir etiket olduğu, artık genel bilgiler arasında yer almaktadır. *Takvimsel yaşımız*, sadece yasar karşılarında bizim çocuk, genç, orta yaşlı veya yaşlı olduğumuzun tanımlanmasına yarayan, ama çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olan yaşlanma fenomeniyle yakın uzak hiçbir ilgisi bulunmayan, dünyanın güneş etrafında katettiği yolu ifade eden bir rakamdan başka bir şey değildir. Yaşlılığın başlangıcı olarak kabul edilen emeklilik yaşınının, bugü-

nün insanı açısından yaşlılığın başlangıcı olamayacağı, giderek uzayan yaşam süresinden de anlaşılabilir. Almanya'da ilk defa emeklilik sistemi geliştirildiğinde, insanlar ortalama 38 yaşına erişebiliyorlardı (Lehr 1983).

Yaşlanma ve yaşlılık üzerine bir kitap yazmak isteyen bir yazar, meslektaşı olan *Ernst Jünger*'in yaşlılıkla ilgili *tecrübelerinden* dolayı, kendisine yardımcı olmasını istediği zaman, "Bu proje için kendimi yeterince yaşlı bulmuyorum!" cevabını alınca bir hayli şaşırılmıştı (Niederfranke et. al. 1999). Çünkü Jünger o zaman 100 yaşındaydı. Bu örnek *psikolojik yaşlanma* olarak adlandırılan fenomenin herkeste farklı şekilde meydana gelen, kişinin sosyal ve ekonomik konumuna, eğitim düzeyine, cinsiyetine (örneğin kadınların kendilerini daha erken yaşlardan itibaren yaşlı sınıfına koydukları görülmektedir) ve biyografisine bağlı olarak farklı hızda gelişen bir olay olduğunu göstermektedir. Thomae ve çalışma arkadaşları (1987), yaşlılıkta *yetenekliliğin* korunabilmesi bakımından psikolojik yaşlanmanın, *biyolojik yaşlanmadan* daha önemli olduğunu göstermişlerdir. Örneğin Schaie'nin (1983) yaptığı araştırmalar, genç ve yaşlı kuşaklar arasındaki *zeka düzeyi* farkının, yaşlılar açısından bir *gerileme* olmadığını, daha ziyade bunun kuşak farkından ileri gelebileceğine dikkat çekmesi üzerine yapılan boyutsal araştırmalar, yaşlılarda zeka kaybı yerine, nesiller arasında *düzyer farkı* bulunduğunu göstermiştir (Oerter & Montada 1987). Kısaca söylemek gerekirse *yaşlanma*, sosyal, psikolojik ve ekonomik unsurların iç içe geçtiği bir mekanizmanın karmaşık yapısının yarattığı bir gelişmedir.

Bu karmaşık yapının içinde yaşlılığın sınırını bulmanın çok zor olacağı da aslında kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1990 yılında Avusturya'da yapılan bir anketin sonuçları, halkın üçte ikisinin 60 yaşına basan her insanı yaşlı olarak kabul ettiğini göstermiş, ama aynı anket, yaşlılığın sınırı olarak Dünya Sağlık Organizasyonu'nun da kabul ettiği 60ncı yaşın, yaşlılığın sınırı olarak kabul edilmediğini de göstermiştir. Yaşı 50'nin üzerindeki için yaşlılık, 70 yaşından sonra başlıyordu. Yaş ilerledikçe yaşlılığın sınırı da ileri doğru kaydırılmaktaydı (Natter ve Reinprecht 1992).

Biyologlar, yaşlılığın başlangıcı olarak üreme yeteneğinin yitirildiği anı kabul eder. Oysa böyle bir yaşlılık sınırının hiçbir anlamı bulunmuyor. Çünkü kadınlar erkeklerden daha erken yaşlarda, üreme yeteneklerini yitirirken, erkekler ileri yaşlara kadar bu yeteneğe sahip olurlar.

Doğada yaşlılık sınırı diye bir şey bulunmuyor. Bizim burada sözünü ettiğimiz ve *yaşlı* olarak tanımladığımız kesim, 60 yaş ve üzerindeki'dir. Ama bu sadece *kimin* üzerine tartıştığımızı anlayabilmemize yarayan suni bir tanımlamadan ibarettir. Yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili, sözünü ettiğim teorilere geçmeden önce, yaşlılık sınırının nerede olduğunu arayanlar için, mizah yazarı *Ephraim Kishon*'un bir sözünü, belki de yardımcı olabilir diye veriyorum. Diyor ki: "*Geride bıraktığım yıllara bakınca değil, geriye kalan yıllara bakınca kendimi yaşlı hissediyorum.*"

Defisit Teorisi

Türkçeye "Eksilme Teorisi" olarak tercüme edebileceğimiz, ama uluslararası alanda *Defisit Teorisi* olarak

tanınan ve yaşlanma sürecini açıklamaya çalışan bu teorinin iddiasına göre, yaşlanan insanda zihinsel, ruhsal, sosyal ve ekonomik yönden kayıplar meydana gelir. Yani yaşlanan insan, giderek "eksilen" bir varlık olarak algılanır.

Bu teorinin ortaya çıkmasına ABD ordusu da istemeden katkıda bulunmuştur. Amerikalı generaller I. Dünya Savaşı'nı kazanabilmek için kaliteli personele gereksinim bulunduğunu tespit ettiler. Fakat en büyük problem bu personelin kalitesinden nasıl emin olunabilir sorusuna bulunması gereken cevaptaydı. Binlerce insan içinden seçilecek olan yeni subay kadrosunun, bu görevi yerine getirip getiremeyeceğinden emin olmak için mutlaka bir yöntem bulunması gerekiyordu. Amerikan Psikoloji Derneği'nin teşvikiyle 1917 yılının nisan ayında bir araya gelen Bingham, Gooddard, Haines, Terman, Wells, Whipple ve Yerkes'ten oluşan bilim adamı grubu (Lehr 1996), üstesinden gelmesi zor olan bu görev için kolları sıvadılar. Kısa sürede bir psikolojik sınav yöntemi geliştirmeyi başardılar. Hedef, subay adayları arasından *zeka düzeyi* en yüksek olanlarını belirlemektir. Bu yöntemle 1 726 966 erkek sınavdan geçirildi. Bunlar arasından 42.000'i zaten orduda subaylık yapıyorlardı (Lehr 1996).

"Army-Alpha" ve "Army-Beta" adı altında yürütülen bu testler, yaşı 18 ile 60 arasında değişen erkekler üzerinde uygulandı ve elde edilen sonuçlar daha sonra YERKES (1921) tarafından yayınlandı. Army-Alpha ve Army-Beta testlerinden elde edilen genel sonuç şu şekildedir: 30 yaşından itibaren belirgin bir şekilde zeka kayıpları ortaya çıkıyordu. Bu

sonuç, yaşlanmanın sadece biyolojik bir süreç olduğunu kabul edenler için bulunmaz bir fırsattı. Çünkü yaşlandıkça insanlarda *randıman* kaybının meydana geldiği bilim tarafından da tespit edilmişti. Oysa Yerkes (1921) uyarıda bulunarak, bu sonuçlardan hareket edilerek tüm insanların belli bir yaştan itibaren zeka kaybına uğradıkları sonucuna varılmaması gerektiğinin altını çizmişti. Bu teorinin artık bilim çevrelerinde hiçbir önemi kalmamıştır. Ama toplumda geçerliliğini hala korumaktadır.

Aktivite Teorisi (Etkinlik Teorisi)

Aktivite Teorisi'ne göre, iyi bir yaşlanma süreci geçirebilmek için, her insanın yaşamında aktifliğini ömür boyu koruması gerekmektedir. Yaşamın en ileri dönemlerine kadar aktifliğini koruyabilen insanların, daha mutlu ve huzurlu bir yaşlılık geçirdiklerini iddia eden bu teorinin taraftarları olduğu kadar karşıtları da vardır. İnsanın kendisine ömür boyu aktif kalmak isteyip istemediğini sormadan herkesin aynı olanaklara sahip olmadığını, eğer aktif kalmak istiyor, ama bunu elde edemiyorsa, o zaman bu kişinin durumunun ne olacağını cevaplayamayan Aktivite Teorisi'nin en zayıf yönü de, zaten u soruya tatmin edici bir cevap veremeyişinden kaynaklanmaktadır.

Bu teoriye göre insanları birbirinden ayıran başlıca unsur aralarındaki yaş farkı değil, etkinlikleri ve "yararlılıklarıdır". Pasiflik, arzu edilmeyen ve kişileri toplumdan soyutlayan, onda işe yaramazlık duygusunu körükleyen bir durumdur ve mutlaka önlenmesi gerekir. Yaşlılıkta pasifliğin ortaya çıkması, yaşlıyı mutsuz kılacağı için, bu durumun ortaya çıkmaması gerektiğini savunur. Emeklilik döne-

minde de aktifliğin korunması gerektiğini, sadece bu yolla mutlu ve huzurlu bir yaşlılık dönemi geçirilebileceğini iddia eder. İnsan yaşlılık döneminde, gençliğindeki gibi sosyal ilişkilerini sürdürebilirse, kendisine hala ihtiyaç duyulduğunu görecektir ve böylece çalışma yaşamında elde ettiği, ama iş hayatından kopmasıyla birlikte kaybettiği rollerin yerine yenilerini yerleştirerek mutluluğun kapılarını aralamış olacaktır.

En fazla eleştiriye maruz kaldığı konu, yaşlı insanı sosyal çevreye yansıtma biçimidir. Devamlı aktif bir yaşlı insan tipini empoze etmeye çalışmaktadır ki, bu da pratikte pek fazla rastlanılan bir durum değildir. Ayrıca her yaşlı eşit imkanlara sahip olamayacağına göre, bunu (bilerek veya bilmeyerek) gözden kaçırmaktadır. Teorik mantığının odak noktasına yerleştiği *orta yaşlı ve aktif insanın*, yaşlanınca da böyle kalmasını isteyen, fakat bunun uygulamada nasıl olabileceğine kesin bir açıklık getiremeyen Aktivite Teorisi'nin, bir de sessiz sedasız kabul ettiği ve yine gerçeklerle bağdaşmayan varsayımlarından biri de, genç insanların daima aktif olduklarını kabul etmesidir.

Orta yaşlı ve yaşlı insanı birbirinden ayıran özelliklerin başında etkinlik ve hiçbir zaman tanımlanmamış olan "yararlılık" gelir (Tews 1971). Bu teoriye göre orta yaştaki bir insan aktiftir ve yaşamını biçimlendirme olaylarında baş rolü kendisi üstlenmiştir. Orta yaşlı insanın "yararlı insan" olduğu hipotezini kabullenmiştir. Yararlılığın tanımını yapmazken, pasifliğin, "yararsızlık" olduğunu kabul eder ve pasifleşen yaşlının yaşamında kontrolü elinde tutamayacağına ve böylece mutsuz olacağına inanır. Hayatında başarılı olmak iste-

yen her insanın, kendi yaşam alanlarını ömür boyu genişletmeye devam etmesi gerektiğini belirtir. Her insan yaşlılığında da kendisine yeni etkinlik alanları yaratmalı, devamlı uğraş içinde olmalı ve şahsına hala ihtiyaç bulunduğu hissini yaşamalı ve bu duygunun ayakta kalmasını sağlamalıdır. Buna rağmen Aktivite Teorisi, yaşlanma sürecini açıklayan en önemli teorilerden biridir.

Disengagement Teorisi (İlgisizlik Teorisi)

Disengagement Teorisi, Aktivite Teorisi'nin tam tersini iddia eder. *Cumming ve Henry (1961)* tarafından ortaya atılan bu teori, yaşlılıkta "ilgisizliğin" kaçınılmaz olduğu kadar, gerekli olduğunun da altını çizer. Sadece toplum tarafından değil, aynı zamanda yaşlının kendisi tarafından da bu durumun arzu edildiğini belirtir. Disengagement Teorisi, bilim adamları arasında çetin tartışmaların alevlenmesine yol açmış ve sonunda bu teorinin savunucuları "geri adım atmak ve kesinlik iddiasından vazgeçip, temel prensiplerinden ödün vermek zorunda kalmışlardır. Yaşlıların toplumdaki soyutlanmalarına bilimsel bir zemin hazırlayan bu teori, özellikle gençlerin vicdani rahatsızlıklarını gidermek için icat edilmiş bir araçtır" (Ebel 1987).

Disengagement Teorisi'nin çıkış noktasında *takvimsel yaş* vardır ve bu mantık üzerine oturtulmuştur. İnsanın orta yaşlarda elde ettiği rollerden ve etkinliklerinden kendisini geri çekmesini kaçınılmaz, gerekli ve doğal olarak yorumlar (Tews 1971).

Çalışma hayatından ayrıldıktan sonra insanın yaşamında meydana gelen boşluğun, toplum açısından olumlu bir gelişme olduğunu söyleyen

Cumming ve Henry'ye (1961) göre yaşlıların sosyal ilişkileri hem nicel hem de nitel yönden değişime uğrar, şahsın kişiliğinde de değişimler meydana gelir ve bu değişimlerin kaynağını, toplum ile yaşlı insan arasında azalan ilişki yoğunluğu ve kişinin giderek artan biçimde kendisiyle ilgilenişi oluşturur ve böylece ortaya çıkan "geri çekilmeyle birlikte, ölüme hazırlık için zaman kazanılmış olur" (Kohli 1994).

BÖLÜM 3

TÜRKİYE'DE YAŞLI POLİTİKASI NASIL OLMALIDIR?

Sadece şimdiye kadar verilen bilgilerden dolayı değil, aynı zamanda yaşlanma ve yaşlılığın kişisel ve toplumsal bilinç içinde merkezi bir konum edinmiş olması, nasıl yaşlanıldığı, nasıl ve nerede öldüğü, yaşlanma sürecinin dıştan idare edilip edilemeyeceği ve bu idarenin nasıl olması gerektiği, topluma ne kadarlık bir yaşlanma kültürü sunulabileceği ile ilgili sorularla, giderek artan bir şekilde toplum da ilgilenmeye başladığı için, artık Türkiye'de de gerontososyolojik çalışmalara başlanmalıdır. Gerontoloji alanına el atan ilk ülkeler ABD, Sovyetler Birliği ve Almanya'dır. 19.yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarından itibaren gerontolojik araştırmalara başlayan bu ülkelere *gerontolojinin öncüleri* de denilebilir. Gerontoloji dalında ilk resmi kurum 1945'te ABD'de kurulmuştur ve 1950 yılında "*International Association of Gerontology*" çalışmalarına başlamıştır. O günden beri ABD, gerontolojide dünyanın en önde gelen ülkesidir. 1991 yılında gerontolojik araştırmalara ABD'de ayrılan miktar 600 milyon Dolar'dır. Bu araştırmalardan çıkan sonuçlardan insan, toplum ve

devletin elde ettiği fayda gözönüne alındığında, bunun sokağa atılan bir para olmadığı kesindir. Sosyodemografik gelişmeleri önceden görebilmenin getirdiği avantaj, ülkeye büyük tasarruflar olarak geri dönmektedir. Türkiye'nin, sanırım buna kimşenin bir itirazı olmayacaktır, bugün her zamankinden daha fazla tasarrufla gereksinimi bulunmaktadır.

Toplumsal yaşlanma, demografik gelişim faktörlerinden sadece bir tanesidir. Bu bakımdan uygulanacak olan yaşlılar politikası, demografik gelişimin ortaya çıkardığı sorunlara ve sorunlara, sadece sınırlı cevap verebilen bir girişim olabilir. Toplumumuzun giderek yaşlanması, başka siyasi, ekonomik ve sosyal faktörlere bir katalizatör tesiri yapmalıdır. Birbirinden farklı alanların tümünü birden etkisi altına alan toplumsal süreçlerin, kontrol altına alınabilmesi için, uygulanması gereken stratejilerin biraraya gelmelerini sağlayacak girişimlerin hangileri olduğunu gözönüne sermektedir.

Türkiye'de şu anda birbirinden çok farklı ve Avrupa ülkelerinin hiçbirinde görülmeyen toplumsal süreçler cereyan etmektedir. Bir taraftan ulusumuz bir kalkınma ve gelişme süreci içinde yer almaktadır. Diğer taraftan Avrupa Birliği'ne girme çabası içindedir. Uzun yıllardan beri cereyan eden yanlış yapılanma, kentlerimizi tam bir kaosa sürüklemiş, hızlı kentleşme hareketiyle bu kaos ortamı daha büyük boyutlar kazanmıştır. Sosyal yapıda meydana gelen değişimler. Özellikle yaşa ve cinsiyete bağlı olarak meydana gelen sosyal eşitsizlikler. Yeni sosyal eşitsizliklerin ve çatışma alanlarının gelişmesi. Örneğin konut ve iş yeri koşulları, sağlık riskleri. Bu gelişmelerin top-

lamından kaynaklanan yaşam durumlarında, yaşam stillerinde ve yaşam sürecinde meydana gelen değişimler, Türk toplumunun geleceğinde çok daha büyük boyutlara ulaşacaktır.

Bugün en çok tartışılan konular, sosyodemografik gelişmelere bağlı olarak

- Toplumun nasıl bir gelişim ve değişim göstereceği,
- Yapısında ne gibi değişimlerin olacağı,
- Yaşam stillerindeki farklılaşmalar,
- Çalışma hayatının ve teknolojinin nasıl olması gerektiği,
- Yaşlı ve genç kuşaklar arasındaki ilişkilerin nasıl olacağıdır.

Türkiye'de geleneksel anlamda bulunan, ama toplumsal önemi pek fazla kavranmamış olan kuşaklararası bir dayanışma vardır. Yaşlı-genç dayanışması sadece aile üyeleri arasında sıkışıp kalan bir dayanışma ise, sosyal devletin ve tabii ki toplumun bundan fazla bir fayda görmesi mümkün değildir. Böyle bir bilinçlenme toplumsal düzeyde meydana gelmediği için, emeklilik sisteminin aslında bir "kuşaklararası antlaşma" olduğu bizim ülkemizde pek konuşulmaz. Oysa emeklilik sisteminin temelinde, çalışan genç kuşak ile çalışma hayatından ayrılmış olan yaşlı kuşak arasındaki dayanışma bulunmaktadır. Böyle bir antlaşmanın bilincine varılmadığı için, sigortalı olarak çalışan ve maaşından emekli kasasına prim ödeyen insan sayısında kıtlık vardır. Sigortalılık, sadece bireyin kendisini değil, aynı zamanda toplumun da ayakta kalmasını sağlayan bir güvencedir.

Burada bizim ülkemizde de olumlu yönde adımların atılması acilen gerekmektedir. Çünkü yaşlı insan sayısı arttıkça, kuşaklar arasındaki bu dayanışmaya daha fazla ihtiyacımız olacaktır.

Demografik değişimler şimdiye kadar Türkiye'de tartışılan bir konu olamadı. Kenarda köşede kalan, göze çarpmayan ve dikkate alınmayan bu fenomen, Türkiye'nin geleceğini belirleyecek olan en önemli konulardan biridir ve bu yüzden tartışmaların merkezine oturtulması gerekmektedir. Demografik değişimler hepimizi ilgilendiriyor: Yaşlıyı ve genci, yalnız yaşayanı ve aileyi, ekonomiyi, devleti ve toplumu. Bu konu hiç de iç açıcı olmayan problemlerle de ilgilenmeyi şart koşuyor. Örneğin sosyal yardımların nasıl düzenleneceği, kime ne kadar sosyal yardım yapılacağı, yaşlılıkta yardıma ve bakıma muhtaçlık, yaşlılıkta yaşamın anlamsız hale gelmemesi için alınacak önlemler, intihar, depresyon, ölüm gibi bir dizi sorunlara kulak kabartılması, araştırılması, verilerin toplanıp düzenlenmesi, analiz ve yorumlarının yapılması gerekmektedir.

Geleceğe yönelik yaşlı ve aile politikası eldeki verilere dayanılarak, gerçekçi bir politika olmak zorundadır. Bu yüzden, böyle bir politikanın hangi verilerden hareket etmesi gerektiği sorusuna cevap bulunmalıdır. Bunun anlamı şudur: Türkiye, başkalarının siyasetlerine bakarak, Türk toplumu için iyi bir sosyal siyaset uygulayamaz. Çünkü her toplumun kendisine özgü koşulları vardır ve Türkiye, kendi koşullarını kendisi bulup ortaya çıkarmalıdır.

Eldeki kıt verilere dayanarak ve diğer ülkelerde elde edilen bilgilerden faydalanarak, Türkiye'nin geleceği hakkında şu tahminleri yapmak mümkündür:

1. Yapılan model nitelikli hesaplamalar şunu gösteriyor: Gelecek 50 yıl içinde toplumsal yaşlanma süreci, sadece Batı toplumlarında değil, aynı zamanda Türk toplumunda da devam edecek. Türkiye'de doğum oranları giderek azalırken, buna karşın ortalama yaşam süresi uzuyor. Bunun doğal bir sonucu olarak toplumumuzda yaşlı insan sayısı artarken, gençlerin sayısı azalıyor. Fakat Türkiye'nin şu anda, Avrupa'nın en genç toplumuna sahip oluşu, bizim bu gerçeği gözden çıkarmamıza yol açıyor.

2. Toplumsal yaşlanma, aynı zamanda kadınların yalnızlık içinde yaşamaları anlamına geliyor. Çünkü bütün toplumlarda kadınlar erkeklerden daha uzun ömürlüdür ve bu yüzden yaşlı kadınların sayısı, daima yaşlı erkeklerden daha fazladır. Türkiye'de de ileriki yıllarda yaşlı kadınların sayısında güçlü bir artış beklenmelidir. Genellikle ya hiç çalışmamış olan ya da düşük ücretli kalifiyesiz işlerde çalışmışlığı bulunan kadınların, erkeklerden daha alt düzeyde bir sosyal statüye sahip olmaları, onların yaşlılığını daha da zorlaştırmaktadır.

3. Yaşlılık aynı zamanda yalnız yaşamak anlamına geliyor. Ya da (sosyal hizmet olanaklarının çok kısıtlı oluşlarından ötürü) bir sığıntı gibi yetişkin çocuklarının yanında geçen ve giderek anlamsızlaşan bir yaşam olabiliyor. Yaşlılık, yalnız yaşamak olabilir, ama yalnızlık anlamına gelmemelidir. Yaşlı, kendi-

disinin yalnız bırakılmadığı bir toplumda yaşamının son safhasını geçirmeli ve bakıma muhtaçlık meydana geldiği zaman, kendisine devletin yardım elini uzatacağından şüphe duymamalıdır.

Geleceğin yaşlısını, bugünün yaşlısı ile bir tutmak gibi bir hataya düşülmemelidir. Onun elindeki en büyük kozu "bilgi düzeyi" olacaktır. Bu yüzden geleceğin toplum ve yöneticisi de farklı olmak zorundadır.

Bütün bunlar bize neyi gösteriyor? Demografik değişimler, özellikle nitel değişimlere bağlıdır. Yarının farklı yaşlısı, farklı düşünecek ve farklı beklentilere sahip olacaktır.

Bu sözler, içimizde korku yaratsın diye değil, zamanında önlem alınсын diye yapılan ufak bir öneri olarak kabul edilirse, sanırım ufak, ama olumlu bir adım atılmış olacaktır. Hala ülkemizin geleceğini Türk gençliğinin elinde tuttuğuna inanıyoruz, oysa o gençlik giderek yaşlanıyor.

Şu andaki ulusal yaşlılar politikası, ileride yerel ve bölgesel yaşlılar politikasıyla desteklenmeli, ama bunun yanı sıra, çağdaş özelliklerle donatılmış yeni bir yaşlılar politikasının ortaya çıkması sağlanmalıdır. Bugünkü yaşlılar politikamız ne işlerliği ne de yapısal yönüyle bir Avrupa ülkesine uymaktadır. Bu yüzden yaşlılık politikamızda reform niteliğinde değişikliklere gidilmesine ihtiyacımız vardır. Toplumsal yaşlanmanın getireceği sosyal ve ekonomik sorunların orta ve uzun vadede, bugünkünden daha da fazla artacağına kesin gözüyle bakılmalıdır. Bu yüzden siyasetçilerimizin, toplumsal yaşlanmanın getireceği etkileri zamanında

hesaplamaları ve bu etkilere karşı acil önlemler almaları gerekir.

Bu durum Türkiye için, sosyal politikasını yeniden düzenlemesi açısından iyi bir fırsat bir ihtiva etmektedir. Bu süreç, hem devlet hem de özel girişimlere ait her türlü alanda tecrübe alış veriş ve iyi bir koordinenin gerçekleştirilebilmesi anlamını da taşıyabilir.

Yaşlılar politikasının merkezinde, yaşlı insan ve onun yaşamı bulunmalıdır. Yaşlanma ve yaşlılığın getirdiği toplumsal sorunları, yaşlı insan sayısındaki artışa ve doğum oranlarındaki gerilemeye indirgemek ve sadece maddi külfet açısından sorunu ele almak yeterli ve gerekli çözümlerin geliştirilebilmesi için uygun bir strateji olamaz. Kişisel biyografinin, daha sonra yaşlılıktaki sağlık ve maddi duruma etki ettiği gözden uzak tutulmamalıdır.

Sosyal eşitsizlik, sosyal bilimlerin bu geleneksel konusu, son yıllarda geronto-sosyoloji de adından daha sık söz ettirmeye başlamıştır. Bunun temel nedeni, Batı toplumlarındaki sosyal imkan ve güvence bolluğuna rağmen, toplumun yaşlılığa ve yaşlıya karşı takındığı tavrın olumsuz oluşudur. Yaşlılar hem maddi hem de manevi yönden çok çeşitli dezavantajlara maruz kalmaktadırlar. Bu konuyu kendisi için bir yaşam görevi olarak kabul etmiş olan *Margret Dieck*'e göre sosyal eşitsizlik, bir toplumun *değerli olarak gördüğü maddi ve manevi tüm malların* elde edilmelerinde yaşanan sosyal dezavantajların çok boyutlu olarak ortaya çıkmasıdır.

Yaşlıların toplumdaki konumunu belirleyen sosyal eşitsizliklerin etki ettikleri iki önemli yaşam alanı vardır.

Belli bir düzene göre yürüdüğü gözden kaçmayan ilk yaşam alanı, yaşlılığa bağlı olarak ortaya çıkan sosyal sorunların adeta bombardımanı altındadır. Bunlar kişinin biyografisine, biyolojik değişimlere, rol kayıplarına ve toplumda yaşlılığa verilen değer düşüklüğüne bağlı olarak ortaya çıkan sosyal sorunlardır. Yaşlılar, bir taraftan toplumun geneli tarafından hor görülür ve yaşamın hemen hemen her alanında büyük zorluklarla karşı karşıya kalırlarken, diğer taraftan aynı toplum, yaşlılar arasında ayırım yapar. Kişinin bulunduğu konum, yaşlının değerlendirilmesinde büyük bir rol oynar ve araya *sınıf* kavramı da girer. Yaşlı kadınlar, yaşlı erkeklerden daha fazla zorluklarla karşılaşmaktadır ve bölgesel koşullar, bir yaşlının yaşam kalitesine doğrudan doğruya etki etmektedir.

Geronto-Sosyolojik araştırmaların ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan biri de, yaşlılığın aynı kategoride değerlendirilebilecek kadar homojen veya tek tip insanlar yaratmadığıdır. *Kronolojik yaş* ile *fonksiyonel yaş*, birbirlerinden tamamen farklı olabilmektedir ve bedensel, zihinsel, sağlık, maddi güvence ve sosyal ilişkiler açısından birbirinden çok farklı ve ayrıcalıklı yaşlı insan gruplarının ortaya çıkmasına yol açmaktadırlar (Mayer 1994).

Yaşlılardaki heterojenliğin gücü, alınacak her türlü sosyal, siyasi, ekonomik veya sağlık önlemlerinin, belli bir homojen grup için geliştirilmesine engel teşkil etmektedir. Birbirinden farklı ihtiyaçları ve sorunları olan yaşlı insanlar için alınması gereken çeşitli önlemlerin yanı sıra, diğer taraftan yaşlının sorunları iş piyasası, toplum, konut, trafik ve sağlık politikalarının koşulları da göz önüne alı-

narak geliştirilmek zorundadır. Bu yüzden, yaşlı insanların güçlü bir biçimde temsil edildikleri, sorunlu ve riskli gruplara özgü politikalar geliştirilmek zorunluluğu doğmuştur. Bir de sayıları giderek artan *aktif* yaşlılara yaşam, gelişim ve katılım fırsatı sağlayan politikalara yer verilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Bilimsel araştırmalar ışığında, günümüz yaşlısının hangi yaşam alanlarında dezavantajlarla karşı karşıya bulunduğu bilinmektedir. Sosyal konularının bilinmesi, yaşlıların sorunlarına getirilen bir çare olamadığı gibi, çare bulmada ciddi bir girişim eksikliğinin bulunduğu da göze çarpmaktadır. Yaşlı insanların yaşam durumları, ihtiyaçları ve etkinlikleri üzerine olan sorular, her geçen gün biraz daha fazla önem kazanmaktadır. Yaşlının toplumdaki rolü ve hangi potansiyellere sahip olduğu, toplumun her kesimini ilgilendiren önemli sorulardır. Yaşlılarla ilgili düşüncelerin basmakalıp düşünceler olması ve önyargılara dayanmasının izlerine hem siyasi hem de özel girişimlerde de rastlanmaktadır. Bu durum yaşlı politikasının, yaşlıların ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelik kazanmasına engel olmaktadır.

Yaşlılar için yapılacak politikalarda alınacak olan kararlar ve bu kararları alırken temel olarak kullanılacak istatistiksel verilerin, ülkemizde yetersiz oluşları da, yaşlılarımızın yaşam durumlarının nasıl olduğu ve hangi ihtiyaçları bulunduğunu tespit etmemize büyük bir engeldir. Bu yüzden, şimdiye kadar yaşlılarımız için sunulan politikalar daha verimli olamamıştır. En büyük eksiklik bölgelerimiz arasında tam ve sağlıklı bir karşılaştırma yapılabilmesini sağlayacak olan sosyolojik verilerde yaşanmaktadır.

Verilerdeki bu kıtlık, bölgesel açıdan farklı bir yaşlanma süreci geçiren insanların iyi bir şekilde karşılaştırmamıza engeldir. Bu yüzden yaşlılarımızın sorunlarını tespit etmek bir hayli güçleşmektedir.

Başarılı bir yaşlılık politikası için, ilk önce insanları yaş gruplarına göre ayırmaktan vazgeçmemiz ve ayrımı, yaşa göre değil, "problemlili gruplara" göre yapmamız gerekir. Çünkü "yaşlı insan" diye toplumda belli bir kesim, ne geçmişte vardı, ne bugün vardır ve ne de gelecekte olacaktır. Eğer çıkış noktamız böyle olursa, yaşlılar, yaşlı veya yaşlılık politikası diye bir kavramın aslında gereksiz olduğu hemen ortaya çıkmaktadır.

Türk insanının da başarılı ve iyi bir yaşlanma süreci geçirebilmesi için şu faktörlerin mutlaka dikkate alınmaları gerekir: Maddi güvence, sağlık ve sosyal yardım hizmetleri, yaşlılıkta bağımsızlık ve karar verme yetkisinin bireye ait olması, sosyal izolasyonun engellenmesi ve iş piyasasında ve şirketlerin personel politikalarında, yaşlı elemanların dışlanmasına engel olunması şarttır. Ayrıca Sosyal Hizmet ağı da gelişen dünya koşullarına göre geliştirilmelidir.

Yaşlı insanı tanımlamada her ülkede zorluk çekilmektedir. Giderek heterojen bir hal alan belli bir toplumsal kesimi tanımlayabilmek için "yaşlı", "genç yaşlı" veya "senyörler" gibi çeşitli kavramlar kullanılmakta ve bunlarla kimin kastedildiği bir türlü tam olarak açıklığa kavuşmamaktadır. Kavramların insan onurunu zedeleyici olmamasına büyük özen gösterilmelidir. Piyasada dolaşan kavram bolluğu bize, toplumun yaşlanma ve yaşlılıkla ne kadar büyük sorunlar yaşadığının bir kanıtıdır.

Burada kişisel ve toplumsal yaşlanmanın sınırlarını aşan yeni bir yaşlanma kavramına ihtiyacımız bulunduğu apaçık ortadadır. Çünkü yaşlanmanın klasik tanımları sosyolojik açıdan yetersiz kalmaktadır. Bedensel ve zihinsel kayıpların meydana geldiği bir süreç olarak tanımlanan yaşlanmada, bütün bunlar, ancak kişinin fiziksel, sosyal ve kültürel çevresi yetersiz derecede yapılanmışsa sorun haline gelmektedir. Yaşının merdivenleri tırmanmasıyla, bir a-sansörü bu iş için kullanması ayrılık yaratır. Edindiği tecrübelerin ve kişisel randımanının, toplum tarafından yararlı bulunup kullanılması veya yaşının "işe yaramaz" olarak bir kenara itilip, toplumdan dışlanması, onun sosyal konumunu belirler. Biyolojik kriterlerden daha da önemli olan şey, yaşlılığın toplum açısından nasıl değerlendirildiğidir. Bundan çok daha farklı olabilen, yaşının kendisini değerlendiriş biçimi, bireyin sağlık durumuna ve yaşlılığın sübjektif olarak nasıl algılandığına bağlıdır. Bu da yaşlanma kavramının tanımında önem taşımaktadır. Çağa ve topluma göre farklılık gösteren kriterler içinde değerlendirilen yaşlılık, toplumun yaşlıya bakışını ve bireyin kendisini algılayışını belirler. Bu kriterler sürekli bir şekilde farklılaştıklarından, yaşlılar için uygulanacak olan politika açısından da önem taşımaktadırlar. Yaşlılar politikasının görevi, sadece toplumdaki yaşlı insan görüntülerini pozitif olarak değişime uğratmakla sınırlı olmamalı, aynı zamanda yaşlılığın reel problemlerinin de kendisi için bir görev olduklarını kabullenmelidir.

SONUÇ

Eğer toplumda yaşının pozitif yönlerini, rollerini ve potansiyellerini vur-

gulayan bir yaşlılık kültürü mevcutsa daha değişik, negatif yönlerini vurgulayan bir yaşlılık kültüründe ise daha değişik bir yaşlılık ortaya çıkacaktır. Türk toplumu henüz maddi güvence-si bulunan, yaşlı ve çok yaşlı insanların birarada yaşadıkları bir ülke görünümüne bürünmüş değildir. Ama oraya doğru hızla ilerlemektedir. Türkiye'nin yaşlılık politikasının temel görevlerinden biri de, yaşlılığa yükleyeceği yeni ve çağdaş anlam olmalıdır.

Yaşlılıkta yardıma muhtaçlık durumu, genellikle fiziksel, toplumsal ve kurumsal alanlarda dengenin bozulduğu anlarda ortaya çıkmaktadır. Bu gibi durumlarda, bireyin uyumluluğunun sınırları zorlanır ve genellikle uyum sağlayamadığı için, yaşlı yardıma muhtaç hale gelir. Ülkemizde pek sık meydana gelen bu durumların, ileride daha da vahim bir duruma gelmemesi için bir an önce bilimsel araştırmalar yapmak ve yaşlılarımızın reel durumunu tespit ederek, bu verilere dayanan toplumsal ve siyasi yeni hedefler belirlenmelidir.

Sağlık ve tıp sektörlerindeki gelişmelerden dolayı, yaşlılık artık sadece biyolojik bir süreç olmaktan çıkmış ve çevre koşullarına bağlı bir süreç de dönüşmüştür. Siyaset, yaşamın çeşitli alanlarına etki ederek, yaşlılığı daha iyi bir yaşam dönemi haline getirebilir. Bunlar trafik, altyapı, konut, kamuya ait binaların yeniden düzenlenmesi, yaşlılığa uygun bir kamu taşımacılığında olabileceği gibi, yaşlılar için özel girişimler sayesinde de olabilir. Örneğin yaşlı buluşma merkezleri, yaşlı klüpleri, evde bakım hizmetleri gibi daha birçok alanlarda sunulacak çeşitli ve zengin hizmetler sayesinde, yaşlılık, yaşamın mutlu bir dönemi haline getirilebilir.

Yaşlılık kavramının açıklığa kavuşturulmasında, önemli bir faktör olan, yaşam dönemlerinin konstrüksiyonu da dikkate alınmalıdır. Belirli yaşam dönemlerine, belirli görevlerin toplum tarafından kişinin üzerine yüklenmiş olması, yaşlı olarak tanımlanan insanların, yaratıcılığı, esneklikleri ve yeniliklere olan açıklıklarını kaybedenler olarak bakılmasına yol açmaktadır. Toplumsal düşünce, aynı zamanda kamusal düşünceye de tesir etmektedir. Bilinçli veya bilinçsiz olarak yanlış politikaların izlenmesine de yol açmaktadır.

Yaşlılık kavramının belirlenmesinde, iş piyasasının da rolünü gözardı etmemek ve "iş toplumundaki" (Kohli 1994) reel kuralların, yaşlı insanı nasıl ve ne şekilde çalışma hayatının dışına iterek, ona "yaşlı damgasını" vurduğunu bilmek gerekir. Gençliğin etrafında kümelenmiş olan bir endüstrinin, yaşlı insanı çeşitli yöntemler kullanarak, daha emeklilik yaşı gelmeden önce, çalışma hayatından dışlamaya çalışması, toplumsal alanda "yaşlı" kavramının anlamında da olumsuz bir değişim yaratmaktadır. Böylece yaşlılık, 60 yaşından önce başlayan bir yaşam dönemi olmaktadır. Bugün 50 yaşından itibaren, çalışma hayatının içindeki her birey, yaşlı olarak kabul edilir ve bunlar bazen isteyerek ve bazen de zorlanarak, erken emekliliğe sevk edilirler. Çalışma hayatından ayrılmak demek, "statü kaybı" demektir. Yaşlılar, iş hayatının dışında kalmayı, genellikle olumsuz bir durum olarak değerlendirmektedirler.

Teknolojik alanda meydana gelen hızlı değişimlerden ötürü, meslek yaşamında da farklılaşmalar olmaktadır. Bugün çalışma hayatı içinde olan ve orada başarılı olmak isteyen

ve zorunda olan herkesin, meslekle ilgili bilgilerini devamlı olarak tazelemesi, yeni buluşları takip edebilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman yaşlılık, yaştan bağımsız bir süreç olarak da ortaya çıkmaktadır. Kendisini yenileyemeyen veya kendisini yenileyebilmesi için fırsat tanımayanlar, artık günümüzde "yaşlı" olarak kabul edilmektedirler.

KAYNAKÇA

Baert, A.E. (1981) "Place of longitudinal research in the European region long-term program for mental health", Mednick, S.A. Baert, A.E. (Ed) *Prospective longitudinal research*, Oxford University Press: New York.

Baltes, P. B. (1996) "Über die Zukunft des Alterns: Hoffnung mit Trauerflor", Baltes, M. ve Montada, L. (Ed) *Produktives Leben im Alter*. Campus: Frankfurt/Main.

Baltes, P.B. (1968) "Longitudinal and cross-sectional sequences in the study of age and generation effects", *Human Development*, 11, 145-171.

Blazer, D. G. (1980) "The epidemiology of mental illness in late life", Busse, E. W., Blazer, D. G. (ED.) *Handbook of geriatric psychiatry*.

Cooper, B. ve Sosna, U. (1983) "Psychische Erkrankungen in der Altenbevölkerung", *Nervenarzt*, 54, 239-249.

Cumming, E. ve Henry, W. E. (Ed.) (1961) *Growing old, the process of disengagement*. Basic Books, New York. In: Tews, H. P.: *Soziologie des Alterns*, Quelle & Meyer. Heidelberg, 1979.

Dilling, H. (1984) *Psychische Erkrankungen in der Bevölkerung*. Enke: Stuttgart.

Ebel, T. (1987) *Der alte Mensch und sein Bild in der Gesellschaft*. Landauer Beiträge für Erziehungs- und Sozialwissenschaft. diploma-Verlag, Frankfurt/M.

Heuft, G. (1994) "Der Zusammenhang zwischen lebenslanger Entwicklung und Ausbildung akuter funktioneller Körpersymptome im Alter". Heuft, G.: Kruse, A., Nehen, H.-G., Radebold, H. (Ed.) *Interdisziplinäre Gerontopsychosomatik*. MMV: München, 20-30.

Höhn, C. (1996) "Die Alten der Zukunft". *Dokumentation Die Alten der Zukunft - Die Gesellschaft von Morgen*. Bundesministe-

- rium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (Ed.), Bonn.
- Kohli, M. (1994) "Altern in soziologischer Perspektive": Baltes, P.B., Mittelstrass, J. ve Staudinger, U. M.: *Alter ve Altern: Ein interdisziplinärer Studientext zur Gerontologie*. Baltes, P.B ve Baltes, M.M.: Gerontologie. de Gruyter: Berlin, New York.
- Kohli, M. (2000) "Der Alters-Survey als Instrument wissenschaftlicher Beobachtung". *Die zweite Lebenshälfte. Gesellschaftliche Lage und Partizipation im Spiegel des Alters-Survey*. Kohli, M. ve Künemund, H. (Ed.). Leske + Budrich: Opladen.
- Kruse, A. ve Schmidt, E. (1994) "Würden die in der Lagerhaft erlittenen Traumatisierungen wirklich verarbeitet?" Heuft, G.: Kruse, A., Nehen, H.-G., Radebold, H. (Ed.) *Interdisziplinäre Gerontopsychosomatik*. MMV: München, 31-42.
- Lehr, U. ve Thomae, H. (1987) "Formen seelischen Alterns". *Ergebnisse der Bonner Gerontologischen Längsschnittstudie (BOLSA)*. Enke: Stuttgart.
- Lehr, U. (1983) *Altern - Tatsachen und Perspektiven*. Bouvier: Bonn.
- Lehr, U. (1996) *Psychologie des Alterns*, 1. Aufl. 1972. Quelle ve Meyer: Wiesbaden.
- Mayer, K.U.(1994) "Bildung und Arbeit in einer alternden Gesellschaft", Paul B. Baltes, Mittelstrass, J. ve Staudinger, U.M. *Alter und Altern. Ein interdisziplinärer Studientext zur Gerontologie*. de Gruyter Verlag, Berlin, NY.
- Mednick, S.A. (1981) "Methods prospective longitudinal research". S.A. Mednick, A.E. Baert (Ed.) *Prospective longitudinal research* (S.11-19). Oxford University Press: New York.
- Migdal, S., Abeles, R.P. ve Sherrod, L.R. (1981) *An inventory of longitudinal studies of middle and old age*, Social Science Research Council: New York.
- Natter, E. ve Reinprecht, C. (1992) *Achtung Sozialstaat. Ein Handbuch*. Europaverlag: Wien, Zürich.
- Niederfranke, A., Schmitz-Scherzer, R. ve Filipp, S.-H. (1999) "Die Farben des Herbstes. Die vielen Gesichter des Alters heute". Niederfranke, A., Naegele, G. ve Frahm, E. (Ed.) *Funkkolleg 1*. Westdeutscher Verlag Opladen/Wiesbaden.
- Oerter, R. ve Montada, L. (1987) *Entwicklungspsychologie*. Psychologie Verlags Union: München-Weinheim.
- Rosenmayr, L. (1998) "Über die Generationen (aktueller Datenbezug und sozialpolitische Praxisrelevanz)". Behrend, C. ve Zeman, P. (Ed.) *Soziale Gerontologie. Ein interdisziplinäres Fach*. Grundlagen, Entwicklungen und aktuelle Fragestellungen. Gedenkschrift für Mrgret Dieck. Duncker ve Humblot: Berlin.
- Schaie, K. W. (1983) "The Seattle Longitudinal Study: A 21-year exploration of psychometric intelligence in adulthood". Schaie, K. W. (Ed.) *Longitudinal studies of adult psychological development*. New York: The Guilford Press Oerter, R. ve Montada, L. *Entwicklungspsychologie*. Psychologie Verlags Union: München-Weinheim.
- Schaie, K.W. (1965) "A general model for the study of developmental problems". *Psychological Bulletin*, 64, 92-107.
- Schneider G., Heuft, G. ve Lohmann, R. (1998) "Folgen biographischer Belastung und Traumatisierung im Alter". *Altern: Äussere Realität, Innere Wirklichkeiten. Psychoanalytische Beiträge zum Prozess des Alterns*, Teising, M. (Ed.). Westdeutscher Verlag: Opladen/Wiesbaden.
- Schulz-Nieswandt, F. (2000) *Altern in der Türkei: modernisierungstheoretische Perspektiven zum Kontextwandel des Alterns in Übergangsgesellschaften*. Eurotrans Verlag: Weiden, Regensburg.
- Shock, N. W., Greulich, R.C., Andres, R., Arenberg, D., Costa, P.T., Lakatta, E.G. ve Tobin, J.D. (1984) *Normal human aging: The Baltimore Longitudinal Study of Aging*. Washington, D. C.: U.S. Government Printing Office, NIH Publication Nr. 84-2450.
- Thomae, H. ve Maddox, G.L. (1982) *New perspectives on old age - a message to decision makers*. Springer Publ., New York.
- Thomae, H., Kruse, A. ve Wilbers, J. (1987) *Kompetenz und soziale Beziehungen im Alter*. Verlag Deutsches Jugendinstitut: München.
- Verdonik, F. ve Sherrod, L.R. (1984) *An inventory of longitudinal research on childhood and adolescence*. Social Science Research Council: New York.
- Yerkes(1921) "Psychological examining in the United States Army". Washington: National Academy of Science: U. Lehr (1984): *Psychologie des Alterns*: Quelle ve Meyer, Wiesbaden. (1.Baski 1972).